

ANDRZEJ MOŚ*

DZIAŁALNOŚĆ PAPIESKIEJ KOMISJI DS. KOŚCIELNYCH DÓBR KULTURY

Początek istnienia Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury związany jest z ogłoszeniem Konstytucji Apostolskiej *Pastor Bonus* 29 czerwca 1988 roku. Wcześniej opieka i ochrona dziedzictwa kultury Kościoła odbywała się głównie w ramach Kościołów partykularnych na poziomie krajowym i diecezjalnym. Skuteczność tych działań zależała przede wszystkim od ich możliwości i zaangażowania oraz od sytuacji społeczno-politycznej, w jakiej się znajdowały. W Konstytucji Apostolskiej *Pastor Bonus* wskazano na potrzebę stworzenia jednostki o zasięgu powszechnym, która zapewniałaby instytucjonalną ochronę wszystkich dóbr kultury Kościoła, zwłaszcza tych zaniedbywanych. W ten sposób, w ramach administracji Kurii Rzymskiej, stworzono Komisję odpowiedzialną za kościelne dobra kultury.

Mimo blisko trzydziestoletniego okresu istnienia Komisji, jej działalność nie została przedstawiona w polskiej literaturze. Istnieją jedynie opracowania, które wymieniają Papieską Komisję ds. Kościelnych Dóbr Kultury jako dowód zaangażowania Kościoła na rzecz dziedzictwa kultury wraz z krótką charakterystyką.¹ Tłumaczenia lub komentarza doczekały się również niektóre dokumenty wydane przez Komisję.² Artykuł ten, w przeciwieństwie do istniejących opracowań, ma na celu przybliżenie działalności Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury w sposób bardziej kompleksowy. Na wstępie zostanie przedstawiona geneza jej powstania, co posłuży zrozumieniu idei, jaka przyświecała twórcom i reformatorom Komisji. Następnie wskazane zostaną pod-

* mgr Andrzej Moś – doktorant w Katedrze Teorii i Filozofii Państwa i Prawa na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego; e-mail: andrzejmos@gmail.com

¹ Por. M. Leszczyński, *Ochrona zabytków sztuki sakralnej w świetle aktualnego prawa Kościoła katolickiego*, Muzealnictwo 2008 (49), s. 81.

² Papieska Komisja ds. Kościelnych Dóbr Kultury, *Biblioteki Kościelne w misji Kościoła*, Rzym 19 marca 1994 [w:] <http://www.fides.org.pl/pdf/Papieska.pdf>, por. M. Leszczyński, *Funkcja pastoralna muzeów kościelnych (omówienie dokumentu)*, ABMK, 2003, t. 79, s. 147-150.

stawowe kierunki oraz obszary działalności Komisji. Na zakończenie przedstawione zostaną formy realizacji zadań własnych Komisji.

Ustanowienie Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury

Kościół na przełomie wieków okazywał głębokie zainteresowanie kulturą, biorąc czynny udział w inicjatywach mających na celu rozwój oraz zachowanie dóbr kultury. Z biegiem czasu działalność ta wymagała coraz bardziej zinstytucjonalizowanej formy. Konieczne stało się ustanowienie specjalnej komisji, której zadaniem byłaby szeroko rozumiana troska o dziedzictwo historyczno-artystyczne całego Kościoła.³ Stało się to wraz z ogłoszeniem Konstytucji Apostolskiej *Pastor Bonus* 29 czerwca 1988 roku, w której powołano Komisję ukierunkowaną na realizację zadań z zakresu ochrony dóbr kultury. Celem działalności Komisji było nadanie bardziej konkretnego charakteru ogólnym i abstrakcyjnym programom. Komisja miała również wspierać politykę związaną z promocją oraz działalnością kulturową.⁴ Ponadto wskazano na potrzebę budowania wspólnej strategii z poszanowaniem programów państwowych.

Proces ustawienie nowej Komisji podzielony był na dwa etapy. W pierwszym została ustanowiona Papieska Komisja ds. Ochrony Dziedzictwa Historycznego i Artystycznego Kościoła, która była rozwinięciem Papieskiej Komisji Sztuki Sakralnej we Włoszech. Zadania dotyczące kościelnych dóbr kultury znajdujących się na terenie Republiki Włoskiej zostały powierzone instytucjom ustanowionym przez Konferencję Episkopatu Włoch. Jednocześnie obowiązek ustanowienia instytucji odpowiedzialnych za kościelne dobra kultury został nałożony na wszystkie konferencje episkopatów.⁵

W Konstytucji *Pastor Bonus* Komisji powierzono zadanie przewodniczenia w inicjatywach mających na celu ochronę historycznego i artystycznego dziedzictwa Kościoła (nr 99). Ochronie podlegały wszystkie historyczne dzieła sztuki, również te, które nie były już wykorzystywane zgodnie ze swoim przeznaczeniem (nr 100). Do dóbr historycznych zaliczono dokumenty i akty prawne potwierdzające działalność duszpasterską (nr 102). W Konstytucji wskazano również na konieczność współdziałania z Kościołami partykularnymi oraz Kongregacją ds. Edukacji Katolickiej i Kongregacją ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów. Działalność Komisji zmierzała do tego, aby „lud Boży stawał się coraz bardziej świadomy znaczenia historycznego i artystycznego dziedzictwa Kościoła oraz konieczności jego zachowania” (nr. 103).⁶

³ [Istituzione della Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa](http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_commissions/pcchc/documents/rc_com_pcchc_pro_20011008_it.html#Istituzione_della_Pontificia_Commissione_per_i_Beni_Culturali_della_Chiesa) [w:] [http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_commissions/pcchc/documents/rc_com_pcchc_pro_20011008_it.html#Istituzione della Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa](http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_commissions/pcchc/documents/rc_com_pcchc_pro_20011008_it.html#Istituzione_della_Pontificia_Commissione_per_i_Beni_Culturali_della_Chiesa) (dostęp 22.01.2016 r.)

⁴ Konstytucja Apostolska Jana Pawła II *Pastor Bonus*, 28 VI 1988, AAS 1988, vol. 80, s. 885-886, art. 99-103.

⁵ [Istituzione della Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa](http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_commissions/pcchc/documents/rc_com_pcchc_pro_20011008_it.html#Istituzione_della_Pontificia_Commissione_per_i_Beni_Culturali_della_Chiesa), dz. cyt.

⁶ Konstytucja Apostolska Jana Pawła II *Pastor Bonus*, dz. cyt., art. 103.

W pierwszej fazie instytucjonalnego tworzenia Komisji wskazano również na zasadnicze zadanie, jakim miała być ochrona dóbr kultury we wszystkich obszarach sztuki. W tym celu zwrócono uwagę na konieczność tworzenia archiwów, bibliotek i muzeów, które chronią dobra kultury i zapewniają do nich dostęp. Powszechny dostęp do dóbr kultury przy zachowaniu zasad ochrony miał służyć podnoszeniu wrażliwości wspólnoty kościelnej. Jej konsekwencją było rosnące zainteresowanie dobrami kultury.

W drugim etapie rozwoju Komisji rozszerzone jej kompetencje. Powierzono jej również troskę o dobra kultury współczesnej. Tak sformułowane zasadnicze cele Komisji doprowadziły do kolejnego kroku w instytucjonalnym kształtowaniu się dykasterii. Wraz z motu proprio *Inde a Pontificatus Nostri initio*, z dnia 25 marca 1993 roku, Komisja otrzymała nową aktualną nazwę Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury.⁷ W ten sposób rozpoczął się nowy okres prac Komisji, polegający na promocji dziedzictwa historyczno-artystycznego Kościoła oraz wspieraniu współczesnej działalności kulturowej w celach duszpasterskich.

Kierunki działalności Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury

Pozostawiając w mocy cele określone w Konstytucji Apostolskiej *Pastor Bonus*, papież Jan Paweł II w programowym przemówieniu skierowanym do członków pierwszego plenarnego zgromadzenia Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury, dnia 12 października 1995 roku, wezwał do wznowienia działań na rzecz dziedzictwa kultury.⁸ Działalność Komisji miała być prowadzona w różnych kierunkach. Pierwszy, o charakterze kryteriologicznym, polegał na wyróżnieniu działań oraz dóbr, które będą im podlegać. Działania te prowadzić miały do odnowienia, zabezpieczenia, katalogowania, obrony oraz promowania dóbr kultury. Drugi kierunek określał filozofię rozumienia dóbr kultury zgodnie z zamysłem Kościoła. Upowszechnianie dóbr kultury ma przede wszystkim sprzyjać lepszemu poznaniu oraz odpowiedniemu wykorzystywaniu ich w katechezie i liturgii. Trzeci kierunek skierowany był na działania formacyjne. Prowadzenie badań innowacyjnych nad dobrami kultury miało dostarczać artystom treści teologicznych, liturgicznych i ikonograficznych oraz promować ich działalność w nowych i stosownych pracach, pogłębiając więź między artystami i Kościołem. Ostatni kierunek dotyczył instytucjonalnej organizacji Komisji. Zobowiązano ją do wskazania podmiotów w Kościele, które podejmą zadania z zakresu ochrony dziedzictwa kultury. W ten sposób zaangażo-

⁷ Por. Motu proprio *Inde a pontificatus nostri initio*, 25 III 1993, AAS 1993, vol. 85, s. 549-550, art. 3-4, *Istituzione della Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa*, dz. cyt.

⁸ *Discorso di Giovanni Paolo II ai partecipanti alla Prima Assemblea Plenaria della Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa*, dnia 12 października 1995 [w:] http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1995/october/documents/hf_jp-ii_spe_19951012_commissione-beni-cult.html (dostęp 10.03.2017)

zowano Konferencje Episkopatów, biskupów diecezjalnych, Kongregację ds. Edukacji Katolickiej, Kongregację ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów oraz Papieską Radę ds. Kultury.⁹

Zobowiązania te zostały przypomniane przez Jana Pawła II dnia 28 września 1997 roku w przesłaniu skierowanym do członków II Zgromadzenia Plenarnego.¹⁰ Papież wskazał ponadto, że działania Komisji powinny prowadzić do ożywienia kulturowego oraz duszpasterskiego wspólnot kościelnych poprzez docenianie różnorodnych form wypowiedzi, które Kościół stworzył i nadal tworzy w służbie nowej ewangelizacji narodów. Działania te mają więc na celu zachowanie pamięci o przeszłości i ochronę widocznych zabytków tego, co duchowe. Stąd konieczność ustawicznego katalogowania, konserwacji, renowacji i przechowywania tych znaków pamięci. Ponadto papież wskazał na konieczność wspierania nowej twórczości poprzez bardziej uważny kontakt interpersonalny z twórcami, aby również współczesna epoka pozostawiła po sobie dzieła dokumentujące obecność Kościoła w historii.¹¹

Obszary działalności Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury

Działalność Komisji skupiona jest wokół następujących obszarów: sztuka w celu sprawowania kultu (architektura, rzeźba, malarstwo), biblioteki kościelne, archiwa kościelne, muzea sztuki sakralnej, muzyka sakralna oraz inne sektory sztuki.¹²

W zakresie sztuki służącej kultowi, Komisja wykorzystuje każdą okazję, aby zwrócić się do architektów, artystów i twórców sztuki kościelnej w celu przedstawienia własnych propozycji odnośnie do sztuki i architektury w liturgii. Dla przykładu można wspomnieć o inicjatywie, która miała miejsce podczas Synodu Eucharystycznego w daniach od 15 do 23 października 2006 roku. Z tej okazji grupa architektów i artystów stworzyła projekt kaplicy eucharystycznej, która spełniała wszystkie kryteria doktryny oraz pobożności.¹³

W celu kontynuowania dzieła promocji kultury konieczne jest tworzenie bibliotek, które będą organizowane i zarządzane w odpowiedni sposób uwzględniający specyfikę misji Kościoła. Należy wykorzystywać aktualne technologie komputerowe oraz sieciowe. Ponadto biblioteki kościelne muszą przystąpić do systematycznego nabywania nowych woluminów. Ważne jest również, aby poszczególne jednostki współpracowały między sobą w celu ułatwienia dostępu do ich zasobów: wyszukiwania i wypożyczania oraz przesyła-

⁹ Por. *Istituzione della Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa*, dz. cyt.

¹⁰ *Messaggio di Giovanni Paolo II in occasione della II Assemblea Plenaria della Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa*, dnia 25 września 1997, [w:] http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/messages/pont_messages/1997/documents/hf_jp-ii_mes_19970925_beni-culturali.html (dostęp 10.03.2017)

¹¹ Por. *Istituzione della Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa*, dz. cyt.

¹² Tamże.

¹³ Tamże.

nia ich w celach badawczych. Ponadto Komisja kładzie nacisk na odpowiednie przygotowanie pracowników bibliotek. Zwrócono również uwagę na korzyści płynące z powoływania stowarzyszeń, których celem jest ożywienie kulturowe na danym obszarze, przepływ informacji oraz integracja systemów.¹⁴

W zakresie archiwów kościelnych podkreślono, że ochrona dziedzictwa dokumentalnego wymaga kompleksowych działań, które prowadzą do ustanowienia lub wspierania historycznych archiwów diecezjalnych, współpracy z instytucjami cywilnymi oraz planowania na poziomie Konferencji Episkopatów i zatrudniania wykwalifikowanych pracowników. Archiwa służą ochronie materiału dokumentalnego, który w swojej istocie jest nie do odtworzenia, dlatego wymaga odpowiedniej przestrzeni, właściwego zarządzania, ochrony oraz starannego katalogowania również w systemach informatycznych. Dokumentacja archiwalna ma fundamentalne znaczenie dla poznania historii oraz misji Kościoła. Jest też świadectwem jego działalności na rzecz ludzkości.¹⁵

Działalność Kościoła w różnych epokach na różnych kontynentach sprzyjała tworzeniu dzieł sztuki. Wiele z nich nie jest już używanych jako przedmioty kultu. Wszystkie jednostki organizacyjne Kościoła, począwszy od najmniejszych stowarzyszeń, poprzez parafie, a skończywszy na diecezjach powinny zapewnić dziełom sztuki sakralnej właściwe miejsce do ich przechowywania i eksponowania. Szczególną rolę w tym zakresie pełnią diecezje, na które nałożony obowiązek tworzenia muzeów, w których mniejsze jednostki organizacyjne Kościoła mogłyby deponować należące do nich dobra kultury. Muzea diecezjalne powinny stać się centrum organizacji inicjatyw kulturalnych, które służą integracji wspólnoty diecezjalnej. Muzea są również miejscem badań i prac związanych z dobrami kultury. Nie można pozwolić, aby jakiegokolwiek dzieło sztuki sakralnej pozostawało bez odpowiedniej ochrony i opieki. W tym celu muzea diecezjalne powinny również przyjmować dobra kultury nienależące do nich terytorialnie, jeśli inne podmioty nie są w stanie zapewnić im opieki.¹⁶

Muzyka sakralna w okresie posoborowym przeżyła pewną dezorientację. Tworzono wiele utworów, które miały swoją wartość artystyczną, ale nie zawsze były spójne z muzyką kościelną i formami kultu. W takich okolicznościach troska o tradycyjne utwory muzyczne stała się jeszcze bardziej istotna. Jedność wyrażona w muzyce ma być wyrazem uniwersalności Kościoła. Ponadto muzyka zawsze stanowiła formę ewangelizacji, dlatego konieczne jest, aby była zgodna z postanowieniami soborowymi oraz nawiązywała do tradycji Kościoła. Muzykę sakralną należy podporządkować kultowi.¹⁷

Troska o dziedzictwo kulturowe zakłada również otwartość na nowe zjawiska, które mogą być użyteczne dla misji Kościoła. Dlatego poza wymienio-

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ Tamże.

nymi obszarami pamiętać należy o wielu innych lokalnych tradycjach, takich jak formy pobożności ludowej, teatru sakralnego, misterii, choreografii rytualnych, itp. Również środki masowego przekazu stanowią ważną formę promowania dziedzictwa kulturowego Kościoła.¹⁸

Realizacja zadań własnych Komisji

a) Współpraca z Kościołami partykularnymi

Papieska Komisja ds. Kościelnych Dóbr Kultury realizuje swoje zadania poprzez kierowanie wskazań dotyczących artystycznego i historycznego dziedzictwa kultury do Kościołów partykularnych.

Pierwszą inicjatywą było rozesłanie 10 lipca 1989 roku listu do przewodniczących konferencji episkopatów, w którym zaprezentowano Papieską Komisję ds. Ochrony Dziedzictwa Artystycznego i Historycznego Kościoła. Do listu dołączono kwestionariusz. Zadano 11 pytań, które miały posłużyć zebraniu informacji na temat form działalności na rzecz ochrony kościelnych dóbr kultury. Zapytano o istnienie analogicznych Komisji przy poszczególnych konferencjach episkopatu oraz, czy w przypadku ich braku podejmowane są inicjatywy w celu ich utworzenia. Kolejne pytanie dotyczyło osób, które przewodniczą tym komisjom oraz o ich relacje z poszczególnymi biskupami diecezjalnymi. Istotnym zagadnieniem było również ustalenie, czy komisje te mają relację z władzą państwową zarówno w zakresie ochrony, promocji jak i publicznego dostępu do kościelnego dziedzictwa kultury. Ponadto postawiono pytanie, czy w przepisach państwowych istnieją normy odnoszące się do ochrony sztuki, bibliotek, archiwów oraz budownictwa sakralnego. Podniesiono również zagadnienie współpracy między Stolicą Apostolską, a poszczególnymi państwami na rzecz kościelnych dóbr kultury.

W liście wezwano przewodniczących episkopatów do przedstawienia własnych zaleceń służących skutecznej ochronie dziedzictwa kultury Kościoła. Poproszono o wskazanie ewentualnych trudności związanych ze współpracą z organami państwowymi. Zapytano o to, czy strona państwowa wspiera Kościół w ochronie dóbr kultury. Przewodniczący mieli wypowiedzieć się również na temat konieczności tworzenia nowych szkół kościelnych, w których można kształcić nowych profesjonalistów w zakresie ochrony i promocji dóbr kultury. Ostatnie pytania poświęcono istnieniu przepisów ustanowionych przez poszczególne Kościoły partykularne oraz ogólnemu stanowi dziedzictwa kultury w krajach, w których wypełniają swoją misję.¹⁹

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Lettera ai Presidenti delle Conferenze episcopali *Presentazione della nuova Pontificia Commissione per la Conservazione del Patrimonio artistico e storico della Chiesa e invio di un questionario sui beni culturali nelle varie nazioni*, dnia 10 kwietnia 1989, [w:] M. Renna, V.M.Sessa, M.Vismara Missiroli, *Codice dei Beni Culturali di Interesse Religioso*, Milano 2003, s. 679-683.

Zwrócenie się do poszczególnych konferencji episkopatów stworzyło podstawy do realnej i faktycznej współpracy Komisji z Kościołami partykularnymi. Komisja otrzymała informacje o stanie dziedzictwa artystycznego i historycznego Kościoła wraz z zaleceniami Kościołów partykularnych, a poszczególne konferencje zapewniły wsparcie ze strony centralnych organów Kościoła. Dostarczone odpowiedzi pozwoliły na sformułowanie szeregu wniosków i wytycznych, które znalazły swój wyraz w kolejnych dokumentach i inicjatywach Komisji.

b) Kierowanie wytycznych

Drugim dokumentem Papieskiej Komisji ds. Dóbr Kultury był list skierowany do przewodniczących konferencji episkopatów wydany 15 czerwca 1991 roku z okazji otwarcia granic we Wspólnocie Europejskiej. Wraz z tym wydarzeniem pojawiło się niebezpieczeństwo nielegalnego handlu dziełami sztuki. W dokumencie Komisji wskazano zarówno na szanse promocji dzieł sztuki jak i istniejące zagrożenia. W odpowiedzi na nową sytuację polityczną w Europie, Komisja skierowała wytyczne do konferencji episkopatów, które miały zapewnić skuteczną ochronę dóbr kultury. Zalecono, aby w diecezjach i wspólnotach parafialnych sporządzono spis wszystkich dzieł sztuki. Prowadzenie dokumentacji wraz fotografiami ma posłużyć ich identyfikacji w razie zaginięcia. Przypomniano o konieczności przechowywania dóbr kultury w odpowiednich miejscach zgodnie z państwowymi przepisami. Służyć temu mają archiwa historyczne, w których przechowywane będą oryginały. Komisja zachęca również do okresowej wymiany informacji pomiędzy poszczególnymi konferencjami episkopatów. Obowiązkiem stało się zgłaszanie wszelkich kradzieży dzieł sztuki. Dokument przypomniał również o konieczności ścisłej współpracy z państwem oraz, o ile to możliwe, zawieranie porozumień w celu skuteczniejszej ochrony dóbr kultury²⁰.

Papieska Komisja ds. Kościelnych Dóbr Kultury od początku swej działalności troszczyła się o kształtowanie świadomości w zakresie dziedzictwa kultury. Wyrazem tego jest dokument Komisji z dnia 15 października 1992 roku skierowany do biskupów diecezjalnych, którego przedmiotem jest formacja przyszłych kapłanów do troski o dobra kultury Kościoła.²¹ W dokumencie podkreślono, że o sztuce sakralnej należy nauczać tak szeroko jak to możliwe: w nauczaniu o liturgii, o historii Kościoła – zapoznając kandydatów z archiwami kościelnymi oraz w nauczaniu prawa kanonicznego – poprzez przedstawienie zasad ochrony dóbr kultury. Wiele konferencji episkopatów zdecydowało się wprowadzić do programu nauczania nowy przedmiot z tego zakresu. Po nie-

²⁰ Lettera ai Presidenti delle Conferenze episcopali europee *L'apertura delle frontiere nella Comunità Europea a il pericolo di traffico di opere d'arte* z dnia 15 czerwca 1991, [w:] M. Renna, dz. cyt., s. 683-687.

²¹ Lettera ai vescovi diocesani *La formazione dei futuri presbiteri all'attenzione verso i beni culturali della Chiesa* z dnia 15 października 1992, [w:] M. Renna, dz. cyt., s. 687-701.

spełna trzech latach – dnia 3 lutego 1995 roku – Komisja zwróciła się do wszystkich konferencji episkopatów z pytaniem, jakie kroki zostały podjęte w zakresie formacji duchowieństwa do troski o dziedzictwo kultury.²²

Podobną inicjatywę podjęto względem uniwersytetów katolickich. Dnia 10 września 1994 roku rozesłano List okólny do wszystkich uniwersytetów katolickich w celu wprowadzenia zagadnień z zakresu historii sztuki sakralnej i ochrony dziedzictwa Kościoła. Dnia 11 marca 2002 roku skierowano list okólny do wszystkich rektorów tych uniwersytetów w celu zebrania nowych danych na temat podjętych inicjatyw służących trosce o dziedzictwo kultury w instytucjach akademickich.²³

Porównując opisane wyżej formy działania Komisji widzimy, w jaki sposób realizuje ona swoje zadania. W pierwszej kolejności zbiera informacje dotyczące faktycznej sytuacji w poszczególnych krajach. Później poprzez centralne organy Kościołów partykularnych kieruje do nich wytyczne, a następnie nadzoruje, w jaki sposób są one wcielane w życie. Taka forma działania sprawia, że Komisja ma realny wpływ na ochronę dziedzictwa kultury Kościoła na całym świecie. Zadania, które zostały jej powierzone są rzeczywiście realizowane, a nie pozostają wyłącznie w formie postulatów.

Zgodnie z podstawowymi obszarami działalności Komisji, na szczególną uwagę zasługują jeszcze dwa dokumenty. Pierwszym jest List okólny do biskupów diecezjalnych o bibliotekach kościelnych w misji Kościoła z 19 marca 1994 roku, a drugim List do biskupów diecezjalnych o funkcji pastoralnej muzeów kościelnych z 15 sierpnia 2001.²⁴ W pierwszym z nich zwrócono uwagę, że biblioteki kościelne nie są tylko przechowalnią książek, ale są też instytucjami edukacji kulturowej. Reprezentują one zainteresowanie Kościoła kulturą każdego narodu i proces inkulturacji wiary. Ponadto ukazują procesy edukacji filozoficznej, teologicznej, katechetycznej, liturgicznej, duszpasterskiej, duchowej, prawnej duszpasterzy i zakonników. W ten sposób dają poczucie powszechności i jedności myśli inspirowanej chrześcijaństwem w różnych językach.

Dokument poświęcony bibliotekom kościelnym to nie tylko ogólne sformułowania podkreślające znaczenie zgromadzonych przez wieki woluminów, ale konkretny instruktarz, jak powinny być zarządzane. Szczegółowe wytyczne znajdziemy również w dokumencie poświęconym muzeom kościelnym, mimo że jego celem było podkreślenie ich funkcji pastoralnej. Komisja korzystając z

²² *La formazione degli operatori suggerita dalla Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa* [w:] http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_commissions/pcchc/documents/rc_com_pcchc_pro_20011008_it.html#La_formazione_dei_candidati_al_sacerdozio (dostęp 10.03.2017)

²³ Tamże.

²⁴ Lettera circolare ai vescovi diocesani *Le biblioteche ecclesiastiche nella Chiesa* z dnia 19 marca 1994, [w:] M. Renna, dz. cyt., s. 701-713; La lettera ai vescovi diocesani *La funzione pastorale dei musei ecclesiastici* z dnia 15 sierpnia 2001, [w:] M. Renna, dz. cyt., s. 785-832.

własnego globalnego doświadczenia oraz doświadczenia poszczególnych Kościołów partykularnych sformułowała oraz przedłożyła podmiotom odpowiedzialnym za prowadzenie bibliotek i muzeów konkretne zalecenia. Przesyłając szczegółowe wytyczne w tym zakresie Komisja realizuje swoje zadania zgodnie z głównymi obszarami działalności. Ponadto precyzyjne wytyczne są lepiej weryfikowalne. Podobne inicjatywy zostały podjęte w zakresie inwentaryzacji i katalogowania dóbr kultury.²⁵

Oprócz wytycznych skierowanych do wszystkich konferencji episkopatów podkreślono szczególną rolę niektórych podmiotów kościelnych. Wyrazem tego jest list adresowane do biskupów diecezjalnych miast należących do dziedzictwa światowego, czy prezydentów konferencji episkopatów w zakresie ochrony miejsc kościelnych wpisanych na listę dziedzictwa światowego UNESCO.²⁶ Zwrócono również uwagę na dobra kultury instytutów religijnych w liście do przełożonych generalnych instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego.²⁷ Komisja na przykładzie Kościoła we Włoszech podjęła także tematykę wypożyczania dóbr kultury o szczególnej wartości dla Kościoła.²⁸ Każdy z tych dokumentów jest wyrazem zainteresowania Komisji dobrami kultury Kościoła oraz realnym wpływem na formy ich ochrony.

c) Współpraca z instytucjami cywilnymi

Jednym z zadań Komisji jest uwrażliwianie zarówno osób fizycznych jak i odpowiednich instytucji na kościelne dziedzictwo kultury. Dlatego tak istotny jest dialog z władzami cywilnymi, a zwłaszcza z organizacjami międzynarodowymi, w celu podjęcia działań na rzecz zachowania dziedzictwa kultury Kościoła oraz jego docenienie przez instytucje cywilne. W celu realizacji tych zadań Komisja współpracuje z organizacjami międzyrządowymi takimi jak UNESCO, OVPM, UNIROYIT, a w przestrzeni europejskiej z Radą Europy i Unią Europejską. Ważną częścią tej działalności jest również współpraca z organizacjami pozarządowymi w celu korzystania z ich specjalistycznej wie-

²⁵ Lettera ai presidenti delle conferenze episcopali *L'inventariazione dei beni culturali ecclesiastici* z dnia 2 maja 1994, [w:] M. Renna, dz. cyt., s. 728-731; Lettera ai vescovi diocesani *Necessità e urgenza dell'inventerazione e catalogazione dei beni culturali* z dnia 8 grudnia 1999, [w:] M. Renna, dz. cyt., s. 757-785.

²⁶ Lettera ai vescovi delle città del patrimonio mondiale *I beni culturali ecclesiastici delle città del patrimonio mondiale* z dnia 30 kwietnia 1994, [w:] M. Renna, dz. cyt., s. 724-728; Lettera ai presidenti delle conferenze episcopali *Raccomandazione alla tutela dei siti ecclesiastici iscritti nella Lista del patrimonio mondiale dell'UNESCO* z dnia 15 lipca 1999, [w:] M. Renna, dz. cyt., s. 754-757.

²⁷ Lettera ai superiori e alle superiore generali degli istituti di vita consecrata e delle società di vita apostolica *I beni cultutali degli istituti religiosi* z dnia 10 kwietnia 1994, [w:] M. Renna, dz. cyt., s. 713-724.

²⁸ Lettera ai vescovi diocesani dell'Italia *Disposizioni sui prestiti di beni culturali di pertinenza ecclesiastica in Italia* z dnia 24 marca 1999, [w:] M. Renna, dz. cyt., s. 750-754.

dzy. Wymienić tu należy przede wszystkim ICCROM oraz ICOMOS i ICOM.²⁹

Współdziałanie z organizacjami międzynarodowymi ma na celu nie tylko zachowanie dziedzictwa kultury Kościoła, ale także tworzenie odpowiednich warunków do publicznego dostępu. Współpraca z instytucjami cywilnymi to również podejmowanie wspólnych wysiłków w dziedzinie polityki bezpieczeństwa, ochrony i promocji dóbr kultury. W ten sposób możliwe jest zdobywanie środków i dotacji w celu zachowanie dziedzictwa kultury Kościoła, które jest dobrem wspólnym całej ludzkości. Udział Stolicy Apostolskiej w organizacjach międzynarodowych polega również na szerzeniu świadomości roli religijnego dziedzictwa kultury w obrębie dziedzictwa kultury każdego narodu a tym samym i dziedzictwa światowego. Odnajdujemy je zarówno w zabytkach architektonicznych (nieruchome dobra kultury), w przedmiotach liturgicznych o wartości artystycznej i historycznej (ruchome dobra kultury), archiwach i bibliotekach kościelnych. Komisja w zakresie swoich kompetencji zmierza również do przezwyciężenia wszelkich trudności w relacjach z instytucjami cywilnymi. Jej rolą jest ukazywanie władzom cywilnym korzyści zachowania i promocji dziedzictwa kultury Kościoła dla wszystkich obywateli. W celu skutecznego działania w obrębie krajowym i międzynarodowym Komisja współpracuje z innymi związkami wyznaniowymi.³⁰

d) Udział i organizowanie wydarzeń kulturowo-artystycznych

Na poziomie globalnym Komisja stara się kształtować, a gdzie to konieczne odzyskać świadomość sacrum i piękna u wszystkich wiernych. W celu realizacji tego zadania przełożeni oraz urzędnicy Komisji uczestniczą w zjazdach, konferencjach, spotkaniach wystawach, koncertach w celu wspierania tych inicjatyw oraz prezentowania ścisłego powiązania między dziedzictwem kultury, a ewangelizacją i wypełnianiem misji Kościoła. Kościelne dobra kultury mają być zachętą do spotkania z chrześcijaństwem. Działa sztuki są często wyrazem religijności, dzięki czemu stają się nośnikami do przekazania Dobrej Nowiny wszystkim ludziom dobrej woli.

Zgodnie z kierunkami działalności Komisji podjęto również zadanie wspierania kultury współczesnej. Jego urzeczywistnieniem jest powołanie przez papieża Jana Pawła II Fundacji ds. Dóbr i Działalności Artystycznej Kościoła. Fundacja ta, poprzez współpracę z Komisją ma za zadanie realizację celów instytucjonalnych Komisji w zakresie promocji dóbr kultury oraz dzia-

²⁹ *Rapporto con gli Organismi nazionali e internazionali della Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa* [w:] http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_commissions/pcchc/documents/rc_com_pcchc_pro_20011008_it.html#La_formazione_dei_candidati_al_sacerdozio (dostęp 10.03.2017)

³⁰ Tamże.

łalności artystycznej.³¹ Komisja podjęła również bardziej zdecydowane działania ukierunkowane na promocję wydarzeń artystycznych i kulturalnych, które mogą być przykładem i bodźcem dla całego Kościoła.

Zakończenie

Papieska Komisja ds. Kościelnych Dóbr Kultury powstała w celu udoskonalenia działań na rzecz opieki i ochrony dziedzictwa historycznego i artystycznego Kościoła oraz wspierania inicjatyw dotyczących sztuki współczesnej. Analizując prace Komisji pod kątem wyznaczonych kierunków przez Jana Pawła II oraz obszarów jej działalności możemy uznać, że realizuje swoje zadania. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że jest to działalność bardzo konkretna. Bezpośrednia wymiana informacji oraz doświadczeń z Kościołami partykularnymi sprawia, że Komisja swoją działalnością obejmuje wszystkie kościelne dobra kultury. Kierowanie określonych i konkretnych zaleceń jest wyrazem kompetencji Komisji oraz realnej troski o te dobra. Ścisła współpraca z organizacjami państwowymi oraz pozapaństwowymi o zasięgu międzynarodowym, kontynentalnym i krajowym jest zachętą dla Kościołów partykularnych do wykorzystania wszystkich dostępnych metod w celu skutecznego wypełniania powierzonych im zadań w zakresie troski o dziedzictwo kultury. Komisja zabiega również o przyszłość zarówno poprzez nacisk na właściwą formację osób odpowiedzialnych za dobra kultury jak i wspieranie sztuki współczesnej. Szeroka, a jednocześnie konkretna działalność Komisji oraz jej oddziaływanie na różne podmioty jest dowodem na zasadność jej ustanowienia i istnienia. Bez wątplenia można uznać, że w sposób znaczący przyczynia się do ochrony i opieki nad historycznym i artystycznym dziedzictwem Kościoła.

ACTIVITY OF THE PONTIFICAL COMMISSION FOR CULTURAL HERITAGE OF THE CHURCH

Summary

This article presents the activities of the of Pontifical Commission for Cultural Heritage of the Church. The Commission was established in 1993 with John Paul II's *Motu Proprio Inde a Pontificatus Nostri Initio*, substituting the Pontifical Commission for the Conservation of the Artistic Patrimony of the Church, created five years earlier within the Congregation for the Clergy with Apostolic Constitution *Pastor Bonus*.

The Commission for Cultural Patrimony thus became an independent organization with duties: presiding over the guardianship of the historical and

³¹ Jan Paweł II, *Rescriptum ex Audientia Sanctissimi*, dnia 21 października 2004 [w:] http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_commissions/pcchc/documents/rc_com_pcchc_pro_20011008_it.html (dostęp 12.12.2016).

artistic patrimony of the entire Church, collaborating in the conservation of this patrimony with the individual Churches and their respective episcopal organizations; and promoting an ever greater awareness in the Church about these riches.

Throughout the year the Commission for Cultural Patrimony maintains contacts with international organizations. The representatives of the commission participate in congresses and meetings on issues concerning ecclesiastical cultural goods.

The Commission published Letters-Documents, in which guidelines for intensifying the commitment of the ecclesial community to protection and promotion of its goods of culture and also calls greater attention to the care and appraisal of the cultural patrimony of the Church in evangelization.

Key words: pontifical commission, cultural heritage of the church.